

**Recenzja dorobku naukowego, organizacyjnego, dydaktycznego i dorobku
popularyzującego wiedzę dr Małgorzaty Stochmal**

Ocena dorobku badawczego i publikacyjnego

Dr Małgorzata Stochmal studia magisterskie w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem ukończyła w 2008 r. na Wydziale Informatyki i Zarządzania Politechniki Wrocławskiej. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii uzyskała w 2012 r. na Uniwersytecie Wrocławskim broniąc rozprawy doktorskiej pt.: *Państwowa Straż Pożarna w systemie bezpieczeństwa państwa*. W tym samym roku podjęła pracę na stanowisku adiunkta w Zakładzie Socjologii Grup Dyspozycyjnych Uniwersytetu Wrocławskiego. W marcu 2022 r., w związku z likwidacją tego zakładu została przeniesiona do Zakładu Socjologii Bezpieczeństwa i Edukacji. Habilitantka ma nie tylko doświadczenie uzyskane w pracy naukowo-dydaktycznej w Instytucie Socjologii UW, ale również w Wyższej Szkole Bankowej we Wrocławiu, w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu czy w Wyższej Szkole Handlowej we Wrocławiu.

Na dorobek publikacyjny Habilitantki w ujęciu enumeratywnym składają się:

- **2 monografie autorskie** (w tym jedna przygotowana w oparciu o obronioną rozprawę doktorską),
- **1 monografia współautorska** (z J. Maciejewskim, A. Pieczywokiem i L. Węlyczko) z 2012 r.
- **39 rozdziałów w pracach zbiorowych pod redakcją** (w tym 14 przed a 15 po uzyskaniu stopnia doktora, z czego łącznie 8 tekstów zostało przygotowanych we współautorstwie),
- **21 artykułów naukowych zamieszczonych w czasopismach** (w kilku przypadkach wysoko punktowanych), z czego 2 artykuły zostały opublikowane przed, a 19 po uzyskaniu stopnia doktora (w tym 13 we współautorstwie),

- **współredakcja naukowa 6 prac zbiorowych i 1 współredakcja jednego z numerów „Forum Socjologicznego”,**
- **uczestnictwo w komitecie redakcyjnym Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego w serii Socjologia w latach 2013-2021 oraz w komitecie redakcyjnym „Forum Socjologicznego” w 2019 (tom nr 10),**
- 2 recenzje naukowe,
- oraz 3 teksty złożone do druku, w tym jeden tekst pt. *Using Critical Realism to analyze Big Data: Ontic, epistemic and ethical assumptions* już został zakwalifikowany do druku.

Warto zaznaczyć, iż wiele tekstów naukowych w dorobku Habilitantki to teksty publikowane w j. obcych, głównie w j. angielskim. Choć większość z nich to teksty publikowane w Polsce, to warto podkreślić, że przy wyborze strategii publikacyjnej Habilitantka słusznie kierowała się głównie przesłankami merytorycznymi, wynikającymi zarówno z profilu wybieranych czasopism, oscylujących wokół szeroko pojętej problematyki funkcjonowania grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa czy społeczności lokalnych jak i z tego, że czasopisma te stanowią ważne forum, na którym zarówno teoretycy jak i badacze z różnych dziedzin nauki wymieniają się często wiedzą dotyczącą empirycznych efektów podejmowanych projektów, realizowanych często we współpracy międzynarodowej. Należy również stwierdzić, że zarówno w sensie jakościowym jak i ilościowym jest to dorobek znaczący, zaś Habilitantka chętnie publikowała we współautorstwie, co uznać należy za pozytywną cechę jej aktywności naukowej.

Zainteresowania i dorobek naukowy dr M. Stochmal w sposób wyraźny koncentrują się na zagadnieniach z obszaru socjologii bezpieczeństwa, zwłaszcza zaś na wiodących zagrożeniach przybierających różne formy (obiektywne jak i subiektywne) i na instytucjonalnych, systemowych rozwiązaniach prowadzących do neutralizacji tych zagrożeń (grupy dyspozycyjne). **Stąd też za szczególnie ważne (poza monografią która poddana zostanie szczegółowej ocenie w dalszej części recenzji) w dorobku publikacyjnym Habilitantki uznać należy siedem tekstów przygotowanych albo samodzielnie albo we współautorstwie:**

1. J. Maciejewski, M. Stochmal, *Instytucjonalne przeciwdziałania zagrożeniom w przestrzeni społecznej*, „Journal of Modern Science”, tom 3/30/2016, s. 193–211;

2. M. Stochmal, J. Maciejewski, *Hybrydyzacja obszarów badawczych środowiska (nie)bezpieczeństwa nie tylko w dyscyplinie socjologii*, „Historia i Polityka”, 23(30)/2018, s. 87–101;
3. M. Stochmal, *Fenomen "rogu obfitości" w faktograficznej rekonstrukcji programu intelektualnego Alvina Warda Gouldnera*, „Forum Socjologiczne”, 2018, Nr 9, s. 71-83;
4. M. Stochmal, J. Grębowiec- Baffoni, *"Rhetoric" of the Help-Giving Theory in the Service of the Italian Civil Protection Volunteers*, „Culture e Studi del Sociale”, 2018, Vol. 3, fasc. 2, s. 177-191, Dostęp: http://www.unisa.it/uploads/14659/5_mal.pdf [The journal Culture e Studi del Sociale-CuSSoc (ISSN: 2531-3975) is scientific-class rated journal by ANVUR (Italian National Agency for the Evaluation of the University and Research Systems) in the academic sector AREA 14-Political and Social Sciences];
5. A. Jarynowski, M. Stochmal, J. Maciejewski, *Przegląd i charakterystyka prowadzonych w Polsce badań na temat społecznych uwarunkowań epidemii COVID-19 w jej początkowej fazie*, „Bezpieczeństwo Obronność Socjologia”, 2021, nr 1-2 (13-14), s. 38-87;
6. M. Stochmal A. Jarynowski, J. Maciejewski, *Przegląd badań społecznych w Polsce nad pandemią wywołaną SARS-CoV-2 w świetle paradygmatu rozmytego rozumowania*, „Polityka Społeczna”, 2021 nr 2, s.1-10;
7. M. Stochmal, *Widma reżimów terroru, strachu i lęku w ponowoczesności: ich społeczne przyczyny, konsekwencje i sposoby ich opanowywania*, Czasopismo Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte, 2(50)/2023, s. 19-32.

Przechodząc do ogólnej oceny przywoływanych tekstów należy na wstępie stwierdzić, iż zarówno pod względem merytorycznym jak i metodologicznym są to rzeczywiście teksty zasługujące na uwagę i pozytywną ocenę. W pierwszym z nich (*Instytucjonalne przeciwdziałania zagrożeniom w przestrzeni społecznej -2016*), stanowiącym próbę opisu wewnętrznie złożonych formacji- grup dyspozycyjnych- utworzonych celem instytucjonalnego zapewniania bezpieczeństwa w systemach społecznych, Habilitantka we współpracy z J. Maciejewskim, w sposób zasadny odwołuje się do interesujących a zarazem najistotniejszych założeń koncepcji Michela Foucaulta. Między innymi do koncepcji społecznej dyspozycyjności związanej z zapewnianiem bezpieczeństwa w epoce biopolityki, osadzonej w kontekście autorskiej koncepcji Profesora J. Maciejewskiego. Koncepcji środowiska (nie)bezpieczeństwa w którym formacje, służby, straże czy organizacje zapewniające bezpieczeństwo egzystencjalne członków społeczeństwa w różnych aspektach ich życia określane przez autora grupami dyspozycyjnymi stanowią integralną część biopolityki bezpieczeństwa wszystkich współczesnych państw.

Kompetencje nadane wspomnianym formacjom określanym mianem *dispositif de sécurité*, bazują na założeniu, by nie tylko niwelowały skutki różnorodnych zagrożeń ale również w miarę możliwości zapobiegały im w sposób zorganizowany. Zagrożenia te są realnym niebezpieczeństwem dla populacji, dlatego też władza za pomocą rządomyślności zabezpiecza ich istnienie po to, aby członkowie tych populacji realizować mogli możliwości rozwoju siebie i w końcu całej wspólnoty. **W tekście w sposób właściwy a zarazem nowatorski odwołano się do koncepcji biopolityki, jako polityki tożsamości, a tym samym do politycznej podmiotowości każdego człowieka.**

Drugi artykuł, dotyczący procesu hybrydyzacji obszarów badawczych (*Hybrydyzacja obszarów badawczych środowiska (nie)bezpieczeństwa nie tylko w dyscyplinie socjologii* - 2018) jest przykładem dobrze poprowadzonych, teoretycznych poszukiwań i uzasadnień dla naukowego osadzenia grup dyspozycyjnych. Zgodnie z deklaracją Habilitantki, dołączoną do materiałów związanych z postępowaniem habilitacyjnym, M. Stochmal była autorką koncepcji artykułu, dokonała przeglądu literatury, napisała pierwszą wersję artykułu, pełniła rolę autora korespondencyjnego na etapie recenzji i jej wykonania. **Zaprezentowana w opiniowanym tekście koncepcja hybrydyzacji stanowi dobre uzasadnienie dla podejmowania przez Habilitantkę kolejnych zagadnień związanych z problematyką szeroko rozumianego bezpieczeństwa.** Można zarazem stwierdzić, iż na tym etapie rozwoju naukowego Habilitantka sięga do bogatej i zróżnicowanej literatury, przede wszystkim zagranicznej, nie tylko upowszechniając tę koncepcję, ale też wykorzystując jej epistemologiczne zalety.

Bezpieczeństwo zapewnia siły i środki służące wytwarzaniu ładu społecznego. Stąd też **odwołanie się do zjawiska hybrydyzacji, jako modelowego wzorca wyjaśnienia fenomenu złożonych zjawisk społecznych jest w pełni zasadne i nowatorskie.** Koncepcja hybrydalności załamuje dualną optykę postrzegania rzeczywistości społecznej (niebezpieczeństwo-bezpieczeństwo), wprowadzając więcej wymiarów i poziomów do naukowej analizy. Istotne w tego typu wielości są implikacje powstałe na wielu stykach owych wymiarów i poziomów. **Wydaje się nawet, iż koncepcja ta w znacznym stopniu mogła zapoczątkować zainteresowania Autorki krytycznym realizmem, który *de facto* spełnia kryteria hybrydyczności, jednak stanowi koncepcję głębszą i znacznie bardziej rozbudowaną, co można stwierdzić po lekturze monografii stanowiącej podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego.**

W trzecim w kolejności tekście z 2018 r. pojawiającym się w powyższym zestawieniu dr M. Stochmal na łamach „Forum Socjologicznego” (*Fenomen "rogu obfitości" w*

faktograficznej rekonstrukcji programu intelektualnego Alvina Warda Gouldnera-2018) zaprezentowała krytyczny program intelektualny socjologa, określonego mianem *the Founding Fathers* szkoły chicagowskiej oraz jego dokonania, ze szczególnym uwzględnieniem dokonań związanych z krytycznym odniesieniem do dzieł wielu twórców (m.in. T. Parsonsa, K. Marksa czy M. Webera). To co istotne w analizach Habilitantki to, jak sama pisze, krytyka postrzegana raczej, jako krytyka (...) *refleksyjna, a więc jako samoświadome dociekania zorientowane na poszukiwanie przekroczeń, ujawniających się z biegiem czasu słabości teoretycznych, nieuzasadnionych zniekształceń interpretacyjnych, redukcji niedopowiedzeń i słabości, przewyższania rutyny czy w końcu ukazywania nowych perspektyw teoretycznych ich rozwikłań* (s. 75). Alvin Ward Gouldner to interesujący, choć relatywnie mało znany twórca wśród socjologów, a szkoda, bo jego stanowisko w kwestii rozumienia, istoty i zasadności podejmowania krytyki jest ciągle bardzo ważne dla rozwoju nauki. Uważam, że upowszechnianie przez Habilitantkę takich zasad uprawiania nauki, wobec wielu jej współczesnych deficytów, jest ciągle aktualne, nie tylko zresztą w socjologii. **Stąd też i ten tekst w moim przekonaniu stanowi istotny wkład w rozwój refleksji nad znaczeniem krytycznego uprawiania nauki.**

Artykuł napisany we współautorstwie z J. Grębowiec- Baffoni (*"Rhetoric" of the Help-Giving Theory in the Service of the Italian Civil Protection Volunteers- 2018*) jest efektem współpracy związanej z pełnieniem przez dr M. Stochmal roli promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim współautorki. W części teoretycznej artykułu zoperacjonalizowano zjawisko daru, jako zróżnicowanej i wielowarstwowej praktyki społecznej. Dar, jako jedno- czy wielostronna relacja, traktowany jest tutaj jako jedno z narzędzi kształtowania stosunków społecznych. Bez wątplenia dar w wymiarze kulturowym, choć w ujęciu temporalnym cechuje się zmiennością uruchamianych praktyk, przyczynia się do wzmacniania więzi społecznych zarówno w skali makro jak i na poziomie określonych społeczności. Problematyka daru obecna m.in. w rozważaniach takich autorów jak M. Mauss, C. Lévi-Strauss, J. T. Godbout, E. Durkheim czy H. Berking i P. Donati w opiniowanym tekście, w swojej warstwie empirycznej, bazuje na wynikach badań jakościowych, przeprowadzonych wśród pracowników Służby Cywilnej we Włoszech. Na koniec warto zauważyć, że tekst ten stanowi do pewnego stopnia zapowiedź kontynuowania przez dr M. Stochmal kwestii relacyjnej mocy darów troski i ofiarności osadzonych w teoretycznej perspektywie krytycznego realizmu i ontologii społecznej, a co znalazło swój finał w jej monografii poświęconej ochotniczej straży pożarnej.

W kolejnych dwóch artykułach (*Przegląd i charakterystyka prowadzonych w Polsce badań na temat społecznych uwarunkowań epidemii COVID-19 w jej początkowej fazie-2021;*

Przegląd badań społecznych w Polsce nad pandemią wywołaną SARS-CoV-2 w świetle paradygmatu rozmytego rozumowania-2021) zostały zaprezentowane dokonania trzysobowego zespołu badawczego nad problematyką pandemii wywołaną wirusem SARS-CoV-2. Jak podkreśla Habilitantka w autoreferacie, w realizowanym projekcie podjęta została próba przeanalizowania za pomocą wtórnej analizy danych, jakościowych i ilościowych, 180 projektów w zakresie badań społecznych (z 221 możliwych), zrealizowanych w Polsce w okresie pandemii zarówno przez instytucje naukowe jak i komercyjne, w okresie od stycznia do maja 2020, których wyniki zamieszczone zostały w formie cyfrowej. Rekomendowane przez autorów wnioski dotyczyły: łagodzenia polaryzacji postaw społecznych dynamicznie zmieniających się w czasie pandemii, praktycznego rozwiązywania – a nie tylko diagnozowania – problemów ujawniających się w covidowej rzeczywistości oraz deficytów zdiagnozowanych w analizowanych pracach badawczych.

W pierwszym artykule Autorzy prezentują i interpretują pierwsze ustalenia realizowanego projektu w którym podjęli się metaanalizy w/w badań przeprowadzonych we wskazanym okresie. Wskazać należy na doniosłość podjętej problematyki nie tylko w perspektywie ważnych i zakotwiczonych w socjologii bezpieczeństwa i socjologii grup dyspozycyjnych zagadnień, ale również wyzwań o charakterze metodologicznym, z którymi Autorzy tego projektu bardzo dobrze sobie poradzili. Metaanaliza wyboru konkretnych procedur badawczych jest nie tylko bardzo interesująca poznawczo ale również posiada walor aplikacyjny, dotyczący możliwości formułowania określonych rekomendacji.

Sięgając do treści oświadczenia o współautorstwie ocenianego tekstu należy odnotować, że Habilitantka: zapoznała się z każdym badaniem na temat pandemii, dokonała przeglądu literatury przedmiotu, opracowała założenia do badań empirycznych prowadzonych w ramach projektu, kodowała wyniki badań i je analizowała stosując złożone algorytmy i miary statystyczne, interpretowała uzyskane wyniki i miała większościowy wkład w opracowanie tekstu.

W drugim artykule z prezentowanego przedsięwzięcia badawczego (*Przegląd badań społecznych w Polsce nad pandemią wywołaną SARS-CoV-2 w świetle paradygmatu rozmytego rozumowania*) wkład pracy dr M. Stochmal jest znacznie szerszy, by nie powiedzieć dominujący. Wykracza on poza nakład pracy wykonany na rzecz pierwszego artykułu o osadzenie prowadzonych rozważań w wymiarze teoretycznym. Tutaj Autorka sięga do koncepcji epistemicznych podstaw rozmytego paradygmatu, który Kofi Kissi Dompere lokuje zarówno w logice, matematyce, inżynierii, ale też w ekonomii, socjologii, filozofii czy psychologii. Koncepcja nawiązuje do racjonalności wyborów i decyzji podejmowanych w

codziennosci oraz przenosi akcent do uwarunkowań rozmytego rozumowania, utożsamianego z warunkami niepewności czy ograniczoności zasobów będących przedmiotem owego wyboru. Autorzy ocenianego tekstu wskazują, iż możliwa racjonalność wyboru procedur badawczych warunkowana jest rozmytym kontekstem ich prowadzenia, co z pewnością stanowi również ważny podkreślenia wkład w dyskusję naukową na temat wieloparadygmatyczności nauk socjologicznych, która powoduje, że światy społeczne badaczy i badanych nie zawsze muszą być pozycjonowane na osi wymiar obiektywny -wymiar subiektywny. **Dr M. Stochmal poprzez swój istotny wkład w opracowanie tego ważnego tekstu, moim zdaniem w sposób wyraźny ujawniła swoje szerokie kompetencje teoretyczno – metodologiczne, w tym, co warto wyeksponować, bardzo wysokie kompetencje w zakresie stosowania zaawansowanych metod i technik opracowywania materiału empirycznego.**

Ostatni z ocenianych tekstów, uznany przez Habilitantkę za istotny w jej rozwoju naukowo-badawczym (*Widma reżimów terroru, strachu i lęku w ponowoczesności: ich społeczne przyczyny, konsekwencje i sposoby ich opanowywania*– 2023) ściśle nawiązuje do szeroko rozumianego kontekstu bezpieczeństwa. Dr M. Stochmal prezentuje dokonania naukowców w procesie wypracowywania koncepcji widm strachu, rezygnując z tych, które są najbardziej nośne w przestrzeni epistemologicznej, jak również wskazując na rozwinięcie tych ustaleń przez innych badaczy. W wymiarze jednostkowym formułowane przez interesariuszy „strachy” przekładają się na wybory dokonywane przez ludzi w różnych obszarach życia społecznego. Habilitantka proponuje kulturę strachu traktować jako widmo, a więc coś, co może wywoływać trwogę, ale nie zawsze może się ona urzeczywistnić. Raczej należy ją traktować jako groźbę, socjotechnikę służącą konkretnym celom. W artykule zaprezentowane zostały również widmowe paradoksy przekraczania strachu. Retoryka strachu jest więc zjawiskiem wielowymiarowym i jest użyteczna w kontekście organizacji społecznej, szczególnie w sytuacji trwających polikryzysów. Tym samym zajęcie się przez dr M. Stochmal problematyką społecznych przyczyn, konsekwencji i sposobów opanowywania widm terroru, strachu i lęku we współczesnym świecie to kolejny, interesujący obszar zainteresowań Habilitantki dobrze wpisujący się w szeroko pojętą subdyscyplinę socjologii bezpieczeństwa i socjologii grup dyspozycyjnych.

Podsumowując wartość merytoryczną ocenianych tekstów (wszystkie to artykuły zamieszczone w czasopismach naukowych, gdzie niektóre z nich < 2> zajmują w systemie parametrycznym relatywnie wysoką pozycję- 70 i 100 punktów) **należy odnotować ich wysoką jakość, pojawienie się wielu nowych podejść i interpretacji, zarówno w**

odniesieniu do podejmowanych przez Habilitantkę złożonych zagadnień z obszaru socjologii bezpieczeństwa jak i socjologii grup dyspozycyjnych. Jednak pełne rozwinięcie przyjętych, czasem tylko sygnalizowanych rozstrzygnięć teoretycznych, badawczych i interpretacyjnych odnaleźć można w monografii stanowiącej podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne.

Ocena monografii

Autorska monografia stanowi, jak stwierdza Habilitantka w autoreferacie, syntezę dotychczas prowadzonych przez nią analiz socjologicznych nosi tytuł: *Relacyjna moc darów troski i ofiarności druhów ochotniczych straży pożarnych: perspektywa krytycznego realizmu i ontologii społecznej* (Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2021, ss. 379 stron). Na początku chciałam się odnieść do ciekawie przedstawionego w autoreferacie kontekstu rozwoju zainteresowań badawczych Habilitantki w zakresie społecznego i krytycznego realizmu, które wiodły od zapoznania się w pierwszej kolejności z twórczością Margaret Scotford Archer (realizm społeczny) by nieco później skoncentrować się na założeniach krytycznego realizmu, zaczerpniętych od Roy'a Bhaskara [19 pozycji tego autora (3 we współautorstwie) przywoływanych w ocenianej monografii], jego brytyjskich i amerykańskich kontynuatorów oraz innych autorów rozwijających ciągle koncepcję krytycznego realizmu (m.in. autorzy publikujący w *Journal of Critical Realism*).

Bazując przede wszystkim na założeniach koncepcjach realizmu społecznego i krytycznego realizmu stanowiących wiodące ramy teoretyczne monografii dr M. Stochmal przedmiotem swoich rozważań, jaki pisze w autoreferacie uczyniła troskę (...) *jako byt transcendentalny, lokujący się w jaźni i ciele podmiotu sprawczego* (s. 3). Po lekturze monografii przyznać należy, że tak sformułowany, bardzo ambitny i trudny do realizacji cel badań, bardzo dobrze zakorzeniony w przyjętych ramach teoretycznych, wyraźnie eufunkcjonalnych wobec przyjętego, wiodącego problemu (pytania) badawczego został zrealizowany, eksplorując sprawstwo druhów OSP w sposób wielowymiarowy. Tym bardziej, że wykorzystanie kategorii podmiotowej sprawczości i refleksyjności zanurzonej w relacyjnym kontekście bycia w świecie z innymi na rzecz prowadzonych badań empirycznych przyniosło bardzo interesujące konstatacje o charakterze poznawczym.

Oceniana monografia stanowi z pewnością ważne studium ułożone, jak wspomniano wcześniej, w teorii krytycznego realizmu. Jednak jej lektura pozostaje wymagającym zadaniem poznawczym, dużej uważności i znacznego zaangażowania. Podjęta w monografii problematyka jest nowatorska na dwóch głównych płaszczyznach: [1] na płaszczyźnie

popularyzacji krytyczno-realistycznego podejścia do sposobu uprawiania nauki a w tym i do prowadzenia analiz i interpretacji socjologicznych, oraz [2] na płaszczyźnie implementacji tego podejścia w obszarze badań stosowanych (*applied critical realist work*). Oznacza to, iż treści zawarte w recenzowanej książce mogłyby w zasadzie być przedmiotem dwóch odrębnych projektów naukowych. Docenić należy zatem wysiłki Habilitantki w szczegółowe analizy zamieszczone w pracy po to, by inni naukowcy mogli się do tego odnieść. Tym bardziej, że praca zawiera szczegółowy aneks metodologiczny zawierający podstawowe instrumentarium badawcze. Jak stwierdza Jan Wuisman (2005): *Argumenty krytycznego realizmu są przekonujące na poziomie filozoficznym lub metateoretycznym, ale wkład realizmu krytycznego w nauki społeczne w zakresie działań badawczych na poziomie terenowym jest mniej wyraźny*¹. Z tego punktu widzenia możemy powiedzieć, że monografia stanowi nowatorską próbę zastosowania badań ilościowych (choć nie tylko) do rygorów badawczych i interpretacyjnych krytycznego realizmu.

Przedmiotem badania uczyniono przede wszystkim osoby zaangażowane w działalność OHP. Istnienie służb, formacji i organizacji zapewniających szeroko rozumiane bezpieczeństwo publiczne jest poniekąd gwarantem trwania i rozwoju systemu społecznego. Obserwatorzy akcji ratowniczych realizowanych przez OSP podziwiają ich wysiłek i doceniają to, co robią dla ogółu społeczeństwa. Często z pewnością zastanawiają się, co może być przyczyną takiego zaangażowania. **Możliwe, iż treść czy trafność ich przypuszczalnej oceny mogliby lokować w aspektach moralnych (moralne oczekiwanie pomocy w sytuacji tego wymagającej) czy też w obszarze tego, co można powszechnie nazwać altruizmem. Dr M. Stochmal słusznie uznała, że warto naukowo zbadać i rozpoznać ontologiczne wymiary tego podmiotowego sprawstwa na rzecz innych.** Jak stwierdzał swego czasu H. Alpert, komentując założenia realizmu ontologicznego E. Durkheima: *Proces asocjacji oraz szczególnie sposób organizacji ma bezpośredni wpływ na będące w asocjacji jednostki poddając je transformacji i determinuje wiele aspektów ich zachowań*.²

Ramy interpretacyjne rozważań zawarte w monografii osadzone zostały przede wszystkim w krytycznym realizmie. Stwarza to zupełnie nową, choć bardzo trudną perspektywę badawczo-interpretacyjną, ale nie jest częstym wyborem osób realizujących badania naukowe. Przyjęcie perspektywy krytycznego realizmu wymaga bowiem poddawania dyskusji a nawet podważania wielu idei i kanonicznych niekiedy założeń powszechnie

¹ J. Wuisman (2005), *The Logic of Scientific Discovery in Critical Realist Social Scientific Research*, "Journal of Critical Realism", 4:2, s. 366.

² H. Alpert (1939), *Emile Durkheim and his sociology*, New York, s.156.

przyjmowanych przez naukowców. Nie oznacza to podważania wszystkiego. Krytyczne podejście odnosi się tego, że przyjmowane założenia nie zostały do końca właściwie osadzone w wymiarze ontologicznym, a akcent owych założeń przenosi się na przykład na wymiar empiryczny. Formułowanie krytyki, a więc pewnych zarzutów daje jednak asumpt do rozwoju nauki. Krytyki w tym ujęciu nie postrzega się jako wrogiej wymiany poglądów, lecz jako płaszczyznę do głębszego zrozumienia rozważanych zagadnień. Na marginesie warto zauważyć, iż stanowisko to jest również bliskie stanowisku Tadeusza Kotarbińskiego – I Rektora Uniwersytetu Łódzkiego, którego dewizą było stwierdzenie, iż: *Trzeba podważać wszystko, co się da podważyć, gdyż tylko w ten sposób można wykryć to, co podważyć się nie da*. Uważam, że upowszechnianie przez Habilitantkę takich zasad uprawiania nauki, wobec wielu jej współczesnych deficytów, jest ciągle aktualne, nie tylko zresztą w socjologii.

Zapoznając się z monografią należy stwierdzić pełne zaangażowanie Habilitantki w jasne wyłożenie koncepcji krytycznego realizmu, choć jest ona bardzo złożona, wielowymiarowa, a zarazem interesująca poznawczo, co pokazały przedstawione wyniki badań empirycznych. Warto również zauważyć, iż koncepcja krytycznego realizmu stanowi naturalną płaszczyznę rozwoju realizmu społecznego zapoczątkowanego w socjologii. Bez wątpienia krytyczny realizm zapewnia spójne ramy teoretyczne dla wysiłków naukowych podjętych przez Autorkę pracy, stanowiąc tym samym ważny walor opiniowanej publikacji.

Oceniana monografia składa się z trzech zasadniczych rozdziałów, poprzedzonych podziękowaniami, prologu, wprowadzenia, wniosków końcowych zatytułowanych: *Rozliczne dary wypływające z człowieczeństwa oraz towarzyszące im paradoksy*, bibliografii, aneksu metodologicznego, indeksu nazwisk, spisu rysunków i spisu tabel. W rozdziale pierwszym zatytułowanym: *Wyjaśnienie tego, co społeczne*, Habilitantka przedstawia reprezentacje krytycznego realizmu i ontologii społecznej oraz wyłaniające się właściwości "wzajemności". Choć nie jest to wyczerpujące studium oryginalnych idei przynależnych do krytycznego realizmu, zwłaszcza w jego temporalnym ujęciu w odniesieniu do twórczości Roy'a Bhaskara, to jednak stanowi dobry wkład w usystematyzowanie założeń tej koncepcji. Dodać należy, że nie bez znaczenia na rozwój koncepcji krytycznego realizmu mają jego kontynuatorzy. Habilitantka planuje również wydanie cyklu artykułów prezentujących założenia krytycznego realizmu, kończącego się krytyką tego podejścia. Już pierwszy artykuł zatytułowany: *Krytyczny realizm Roya Bhaskara – Basic Critical Realism* z tego planowanego cyklu ukazał się drukiem, kolejny oczekuje na recenzje i druk.

Dla porządku należy przypomnieć, że krytyczny realizm identyfikując deficyty innych perspektyw poznawczych postuluje **ontologiczną, epistemologiczną oraz transcendentalną wrażliwość** na badaną rzeczywistość oraz byty się w niej znajdujące. Taka pogłębiona wrażliwość uwidacznia okoliczności, jakie badacz powinien mieć na względzie dążąc do poznania obiektywnej prawdy, mając oczywiście świadomość swojej potencjalnej omyłności. Idąc tym tropem dr M. Stochmal w sposób interesujący ukazuje ontologiczne pogłębienie struktury rzeczywistości występujące w krytycznym realizmie. **Wrażliwość ontologiczna** na najwyższym poziomie plasuje dziedzinę realności struktur (*domain of real*) obejmująca siły sprawcze, moce przyczynowe, tendencje (siły lub zobowiązania), mechanizmy generatywne i prawa przyczynowe. R. Bhaskar twierdzi, iż wskazane elementy lokujące się w domenie realności istnieją i są transcendentalnie rzeczywistymi tendencjami mechanizmów generatywnych. Na środkowym poziomie rozróżniono dziedzinę aktualnie istniejącej rzeczywistości / faktycznych wzorów zdarzeń (*domain of actual*), do której przynależą: obserwowalne i nieobserwowalne działania, procesy i sekwencje, wzorce lub uzasadnione przewidywania rodzajów zdarzeń, rzeczy i zdarzenia oraz możliwości świata. Na najniższym poziomie ontologicznym mamy do czynienia z dziedziną empiryczności (*domain of empirical*) obejmującą: fakty lub doświadczenia oraz percepcję zmysłową, (postawy, odczucia, wrażenia, spostrzeżenia).

Struktura ontologiczna rzeczywistości jest więc znacząco zróżnicowana i wielowarstwowa. **Wydaje się, iż wyłonienie tych trzech warstw ontologii jest uzasadniona z perspektywy faktograficznej. Usytuowanie w naszej świadomości takiego rozróżnienia nakłada na naukowców obowiązek szerszego podejścia do czynionych rozważań i wyjścia poza domenę empiryczności.** Zaznaczyć należy, iż krytyczni realiści w centrum swojej orientacji stawiają właśnie wrażliwość ontologiczną, stwierdzając m.in. że (...) *nie ma alternatywy dla ontologii*³, stanowi ona podstawę wyjścia do analizy analizie czegokolwiek.

Wrażliwość epistemologiczna tyczy się społecznego konstruowania wiedzy przez badaczy i naukowców oraz takie jej kształtowanie, aby jak najbardziej odzwierciedlała prawdy o rzeczywistości. Tworzenie czy wytwarzanie wiedzy to proces nieustannego namysłu nad określonym fenomenem. Ta aktywność poznawcza przesycona jest zarówno intuicjami, przesłankami, jak i dowodami. W wyniku tej aktywności poznawczej formułowana jest projekcja poznawcza mogąca zbliżać się do stanu idealnego poznawanych bytów. Podstawowym założeniem, jak i swoistym zobowiązaniem ontologicznym jest twierdzenie, iż

³ M. Bukowski (2021), *Unifikacja przez translację. Realizm krytyczny jako metateoria dla medioznawstwa*, Kraków, Uniwersytet Jagielloński, s. 62.

eksplorowane przez naukowców byty i zjawiska są całkowicie niezależne od człowieka, który stara się je opisać w sposób obiektywny. Trudno jest zachować obiektywizm, bowiem wiedza wydaje się być wtórnie wytworzona. Wiedza i towarzyszące jej praktyki poznawcze są zmienne, stanowią obiekt „przechodni”. Natomiast obiektami „nieprzechodnimi” są ostateczne prawdy o istniejących bytach. Wiedza o obiektach „przechodnich” może być zmieniana, modyfikowana, rozwijana, jak i kwestionowana, krytykowana czy w końcu obalana. Świadomość zauważenia mechanizmów generatywnych i praw przyczynowych stanowi wyraz stanowiska epistemologicznego. W krytycznym realizmie mamy do czynienia z „osądzającą racjonalnością” (*judgmental rationality*), a więc z umiejętnością wyboru wiedzy lokującej się najbliżej obiektywnej prawdy.

Wrażliwość transcendentalna opierający się na założeniu, iż rozważane obiekty percepcji w kontekście „nieprzechodnim” powinny być transcendentalnie realne. Transcendentalna wrażliwość R. Bhaskara dotyczy tego, iż poszukiwane mechanizmy generatywne są zarówno dostępne epistemicznie, jak i całkowicie niezależne od umysłu. Powiedzieć, że jakaś własność jest transcendentalnie realna, to powiedzieć, że istnieje niezależnie od warunków poznania ludzkiego. Coś jest transcendentalnie realne wtedy i tylko wtedy, gdy jest całkowicie niezależny od umysłu poznającego. Innymi słowy: transcendentalna rzeczywistość bytów w wymiarze nieprzechodnim jest warunkiem koniecznym czy zobowiązaniem naukowców formułujących wiedzę w wymiarze przechodnim. Jak słusznie zauważa Habilitantka, wrażliwość transcendentalna może ujawniać się w procesach poznawczych zarówno z wykorzystaniem retrodukcji (s. 84), jak i racjonalności osądów. Transcendencja rozumiana jest tutaj jako przekraczanie epistemologicznych granic poznania (s. 201). Wrażliwość transcendentalna została w ocenianej monografii najmniej uwypuklona, jednak pamiętać należy, iż koncepcja ta została przez R. Bhaskara wprowadzona w późniejszym etapie jego twórczości. Natomiast krytyczny realizm w monografii został raczej przedstawiony w wersji ujętej w *Basic Critical Realism*. **W sposób jednak poprawny i przejrzysty transcendentalna wrażliwość została zastosowana do opisu badań empirycznych z wykorzystaniem realistycznego podejścia do struktury i sprawczości w formie Archerowskiej morfogenezy/morfostazy.**

Dopełnieniem pierwszego podrozdziału są treści osadzone w podrozdziale 1.2. zatytułowanym: *Wylaniające się właściwości „wzajemności”*. **Autorka podejmuje próbę systematyzacji takich kategorii analitycznych, jak: podmiotowość, refleksyjność, natura solidarności społecznej, przekazywanie darów na rzecz innych czy rodzaje kulturowego zaangażowania społecznego i sprawstwa obywatelskiego.** Zabieg ten został przeprowadzony w sposób poprawny i właściwy, ograniczając się zarazem do ważniejszych kwestii mogących

ukazać dokonania epistemologiczne w obszarze omawianej problematyki badawczej. Podrozdział 1.3. *Uniwersum kulturowe praktyk pożarnictwa* zawiera wyłącznie kontekst, w którym ulokowane są podmioty sprawcze. Z uwagi na zajęcie się głównie problematyką podmiotu, elementy strukturalne słusznie stanowią zatem jedynie tło dla czynionych rozważań.

Rozdział 2. zatytułowany: *Krytyczny pluralizm metodologiczny*, na wstępie wyraża credo, istotę krytycznego zaangażowania w projekt badawczy, postulując implementację założeń teoretycznych krytycznego realizmu w obszarze badań stosowanych (*applied critical realist work*). Swoje zaangażowanie metodologiczne Habilitantka oparła zarówno na ontologii, retrodukcji i racjonalności osądów, hermeneutyce, sprawstwu wywodzącemu się z działania podmiotów w ramach istniejących struktur, kontekstu im towarzyszącego jak i na nawiązaniu do zagadnień refleksyjności i realizmu moralnego.⁴ W zasadny sposób **wrażliwość ontologiczna** zawarta została w przekonaniu, iż eksplorowane byty istnieją niezależnie od zrealizowanych badań i są zauważane w praktyce na poziomie domeny empiryczności.

Wychodząc poza teorię darów czy koncepcje altruizmu, skupiono się na innym mechanizmie mogącym wytwarzać to, co określimy mianem daru. Habilitantka konsekwentnie i w przekonujący sposób konstruowała metamodel wyrażający afordancje, mogące wchodzić w konstrukt sprawstwa darów troski i ofiarności. Przy czym zdarzenia będące faktami dla domeny empiryczności zakładano wyjaśniać przez pryzmat możliwych mechanizmów ujawniających siły przyczynowe. Wszelkie statystyki były tylko potwierdzeniem ogólnych możliwości kształtowania się fenomenu darów. Można stwierdzić, iż dzięki temu modelowi udało się dr M. Stochmal uchwycić mechanizmy generatywne, budujące ową sprawczość na rzecz innych w obszarze bezpieczeństwa lokalnego. Tworząc wielowarstwowy model (patrz tabela 2, s. 104.), uwzględniono również zjawiska transcendentalne czy transfaktyczne, kierujące procesami tworzenia różnych wymiarów i warstw badanej sprawczości.

Zgodnie z podejściem krytycznego realizmu, aby wyjaśnić jakieś kwestie należy odwołać się zarówno do struktury jak i sprawczości. **Obrana w monografii wspólna ontologia krytycznego realizmu i metodologia morfogenetyczna spełniła założenia realizowane w tej orientacji badawczej, choć śledzenie tego procesu nie należało do łatwych.** W końcu hermeneutyka badań krytyczno-realistycznych odnosi się w opiniowanym opracowaniu zarówno do znaczeń, jakie nadają w swoim sprawstwu badani respondenci, jak i ich najbliżsi.

⁴ L. Price, L. Martin (2018), *Introduction to the special issue: applied critical realism in the social sciences*, „Journal of Critical Realism”, Volume 17, Issue 2, s.89-90.

Zasadnym więc było zaplanowanie połączenia badań o charakterze ilościowym z badaniami jakościowymi, wspierającymi realizowany projekt. Hermeneutyka odnoszona była również do przeglądu literatury dotyczącej kulturomiki w eksploracji źródeł cyfrowych, analizy treści istniejących dokumentów, do studiów przypadków, częściowo ustrukturyzowanych wywiadów ze strażakami (14) oraz rozmów (9) z najbliższymi badanymi respondentów. Te wszystkie wysiłki doprowadziły Habilitantkę do powstania ilościowego narzędzia badawczego ujętego w 2.4.5.: *Wylanianie bytów ontologicznych oraz epistemologicznych stanowisk możliwych do uchwycenia w domenie empiryczności*. Model ten zmapowano za pomocą Bhaskarowskiej metodyki RRREIC. W ramach tego wielowymiarowego modelu zagnieżdżono typy podmiotowego sprawstwa odzwierciedlające jak pisze Habilitantka (...) *repertuar nastawień do realizacji (lub ich braku) czynów prospołecznych jako szczególnego rodzaju darów dla innych* (s. 114-116). Jak zaznaczono, model ten przed badaniami głównymi zwalidowano w oparciu o wiedzę i doświadczenie kompetentnych sędziów (s. 115).

Badania empiryczne zostały przeprowadzone na przełomie 2017/2018 roku wśród 320 jednostek OSP przynależnych do Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej (ZOSP RP). Łącznie przebadano **675** respondentów, jednak do badań zakwalifikowano **620** z nich (minimalną liczebność próby oszacowano na 384 respondentów). Problemy badawcze w nurcie krytycznego realizmu wyrażone zostały w postaci określonych założeń zaś na podstawie przesłanek przemawiających na rzecz głównego problemu badawczego postawiona została hipoteza abdukcyjna: (...) *przypuszcza się, iż generatywnymi mechanizmami (siłami przyczynowymi, sprawczymi) uaktywniającymi, podtrzymującymi oraz transformującymi dar troski członków ochotniczych straży pożarnych na rzecz bezpieczeństwa publicznego jako dobra wspólnego są zasoby żywionych trosk* (podpunkt 2.3., s. 88). W kolejnym podrozdziale (2.4., s. 90) opisano retrodukcyjną logikę odkrywania, konfigurującą ramy intensywnego pozyskiwania materiału badawczego (w myśl popularyzowanej w krytyczno-realistycznej wizji podejścia pluralistycznego).

Ostatni, trzeci rozdział pt. : *Podmiot jako zaangażowany realizator idei ruchu strażackiego na przykładzie członków stowarzyszonych w Ochotniczych Strażach Pożarnych*, prezentuje bardzo szczegółowe wyniki zrealizowanych badań. Dr M. Stochmal w przejrzysty sposób ukazuje wielowarstwowość kontekstu kształtującego służbę w szeregach OSP oraz istotę refleksyjności strażaków osadzonych w złożonych kontekstach społecznych. Odnosi się ona do wielu zagadnień zakotwiczących ich zaangażowanie na rzecz społeczności strażackiej. Jak podkreślają badani w wywiadach swobodnych, stan ich otoczenia społecznego mocno wpłynął

na ukształtowanie się ich tożsamości pożarniczych. Można nawet zauważyć zarówno pewną procesualność, jak i zwielokrotnienie owych tożsamości wraz z zaangażowaniem realizowanym na osi często bardzo długiego okresu. Respondenci czują się odpowiedzialni za stanowanie bezpieczeństwa w ich małych ojczyznach.

Jak stwierdza Habilitantka, poczucie przywiązania umacnia aktywność w ramach struktur pożarniczych a: *Poczucie współobecności respondentów jako aktywnych gospodarzy lokalnych społeczności pozostaje trzonem ich jestestwa* (s. 129). Strażacy dostrzegają też liczne, społeczne napięcia jakie łagodzą dzięki służbie oferowanej społeczności lokalnej. Dostrzegając zarówno wady jak i zalety tej służby raczej nie definiują jej w kategoriach trudu, jaki ponoszą w trakcie jej pełnienia. W badaniach uchwycone zostały rozliczne siły sprawcze osadzone w moralności i kształtujące jeden z wielu mechanizmów ujawniania daru troski i ofiarności strażaków. Co ważne, zachowują przy tym racjonalność osądów wyrażającą się w metaepistemicznej refleksyjności moralnej na temat rzeczywistego zrozumienia potrzeb danej społeczności lokalnej.

Strażacy są świadomi tego, iż zażegnane przez nich sytuacje kryzysowe odnoszące się do aktualnego stanu rzeczywistości (*domain of actual*) nie są jedynie zdarzeniami, ale przede wszystkim są następstwem rzeczywistych mechanizmów lokujących się w dziedzinie realności struktur (*domain of real*). Oznacza to, iż postrzegana „bezpośredniość” czy „bliskość” zdarzeń kryzysowych nie czyni z nich faktów, jakie rozpatrywać należy na poziomie empiryczności (*domain of empirical*). Na sytuacje kryzysowe strażacy reagują w sposób sprawczy w celu zażegnania bądź minimalizacji ich negatywnych następstw. Z analizy przeprowadzonej przez Habilitantkę wynika, że kryzys czy niebezpieczeństwa z nimi związane są naturalną częścią kontekstu społecznego.

Sytuacje kryzysowe, jakich doświadczają strażacy mają jednak charakter destrukcyjny, często rozłożony w czasie. Kryzysy będąc sytuacjami nadzwyczajnymi wymagają użycia zdecydowanych działań naprawczych. Choć w ocenianej monografii takie rozważania są zaakcentowane, to należy je uwypuklić z uwagi na wartość poznawczą owych fenomenów. Doświadczane przez respondentów kryzysy tyczą się również sprzeczności, z jakimi borykają się w codziennej służbie. Choćby braki wyposażenia jednostek OSP w zasoby zabezpieczające oferowaną działalność. Są to również antagonizmy o podłożu strukturalnym bądź konflikty społeczne, ukazujące, iż niektórzy członkowie danych społeczności „wołają” nic nie robić, niż zaangażować się w pomoc innym. Widzimy więc, jak wiele sił sprawczych czy mocy przyczynowych znaleźć możemy w wypowiedziach respondentów (tyczy się to zarówno wywiadów, jak i pytań otwartych w kwestionariuszu ankiety). Lektura monografii pozwala

dostrzec z jaką siłą i determinacją wyznawane wartości moralne za sprawą refleksyjności kształtują tożsamości pożarnicze w środowisku (nie)bezpieczeństwa. **Jak wykazały badania wykonywana przez strażaków służba jest świadomym wyborem, za którymi kryją się jednak liczne a zarazem zróżnicowane intencje.** W uzyskanych i zaprezentowanych wynikach możemy dostrzec również zderzenie optyki postrzegania ich służby przez najbliższych. Z jednej strony podziwiani są za to co robią, doceniani, z drugiej zaś strony deklarują ogromne obawy o ich zdrowie a nawet życie. Służbę swoich bliskich traktują jako znaczące poświęcenie, nawet kosztem ich rodzin. Sądzę, że demistyfikacja tego rodzaju uwarunkowań jest epistemologicznie ważna dla nauki.

W kolejnych częściach rozdziału 3 monografii ukazane i zinterpretowane są wyniki analiz prowadzonych przy użyciu probabilistycznych technik badawczych. Zgodnie z logiką formułowania wniosków i dociekań z parametrów statystycznych w analizach krytyczno-realistycznych zastosowano wspomnianą wcześniej Bhaskarowską metodykę RRREIC. Parametry statystyczne nie są tutaj potwierdzeniem czy zaprzeczeniem faktów, ale stanowią mogą element procesów, wzorców czy zdarzeń, jakie będą częścią generowanych mechanizmów przyczynowych. W analizach Habilitantka użyła zarówno standardowych i relatywnie prostych analiz statystycznych, jak i tych bardziej wysublimowanych i złożonych. Niemniej nie są one potwierdzeniem poszukiwanych prawd, lecz są jedynie zależnościami, jakie uchwycono w określonym miejscu i czasie wśród badanych strażaków. Mogą się owe zależności układać w jakieś bardziej ogólne wzory bądź mogą wynikać z tego określone paradoksy. W wielu kolejnych fragmentach tego rozdziału (od 3.3. do 3.8 czyli aż na 190 stronach monografii) dostrzegamy takie zależności, ale ważniejsze są oczywiście wnioski końcowe, opracowane całościowo po wielokrotnym rozpatrzeniu wszelkich ustalonych charakterystyk i prawidłowości.

U podstaw takiego podejścia leży założenie o zróżnicowaniu świata społecznego w każdym jego wymiarze, również w wymiarze prowadzonych przez Habilitantkę społeczno-demograficznych charakterystyk statusowych strażaków, w tym ich statusu zawodowego czy wybranych charakterystyk dobrobytu i dobrostanu, ważnych dla charakterystyki podmiotu sprawczego. Z tej charakterystyki wynika, że typowym strażakiem w ramach OSP jest mężczyzna, mieszkający na terenach wiejskich, w wieku 25-34 lat, posiadający wykształcenie średnie lub policealne (są lepiej wykształceni od swoich ojców i matek), będący w związku małżeńskim i posiadający dzieci. Co ciekawe, badani strażacy to osoby pracujące w pełnym zakresie czasu pracy, w sektorze administracji, budownictwa, przemysłu czy handlu ze

zróznicowaną liczbą wysługi lat w szeregach OSP, jednak rozkład ten pokrywa się z rozkładem wieku badanych ujętych za pomocą piramidy populacyjnej. W kontekście dobrobytu ich status ekonomiczny postrzegany jest pozytywnie. Co ciekawe, negatywnie postrzegana sytuacja ekonomiczna respondentów warunkuje bardziej szczodry dar przekazywania ekwiwalentu za służbę w OSP na rzecz jednostki (rysunek 5, s. 160).

W ocenianym rozdziale bardzo ważne z punktu widzenia wiodących założeń krytycznego realizmu są ustalenia dr M. Stochmal dotyczące refleksyjności jako siły sprawczej czynionych darów, czy działań na rzecz innych. **Z analiz wynika, że źródłem refleksyjności strażaków OSP w zakresie działań prospołecznych z całą pewnością jest komponent moralny. Przy czym moralność postrzegana jest tutaj jako realnie istniejący byt w podmiotowości człowieka i mogący stwarzać warunki dla takiego, a nie innego ich sprawstwa.** Działania prospołeczne będące udziałem strażaków są generalnie warunkowane podobnymi motywacjami. Są one bardzo mocno zakorzenione w ich samoświadomości (jestestwie – by trzymać się terminologii Habilitantki), być może w większości przypadków zinternalizowane, oraz uruchamiają się na wielu płaszczyznach. Przykłady „mikronarracji” przytaczane na ten temat w monografii są bardzo interesujące; u źródeł wielu z nich dostrzegamy efekty wychowania moralnego, jakie wynieśli z domu.

Refleksyjność strażaków w większości przypadków sięga głębiej, do źródeł refleksyjności kulturowanej i przekazanej przez starsze pokolenia ojców i dziadków, dla których działania na rzecz innych, związane z ochroną zdrowia, życia i dóbr materialnych zdecydowanie częściej niż obecnie miały charakter bardziej namacalny. Badani strażacy są świadomi wagi ich poświęcenia w ochronie wymienionych dóbr i wartości traktowanych w kategoriach najwyższego dobra, jakie można sobie wyobrazić. Kierują się przy tym pasją, realizując ją w służbie pożarniczej. W swej działalności druhowie napotykają na wiele trudności, wyzwań i bolączek które jednak starają się rozwiązywać angażując często własne środki finansowe bądź uruchamiając w sposób „nieformalny” różnego rodzaju rozwiązania organizacyjne. Co istotne, służba strażacka w ramach OSP cieszy się również zainteresowaniem młodych, niepełnoletnich osób działających w ramach Młodzieżowych Drużyn Pożarniczych.

Bardzo ważnym ustaleniem Habilitantki jest zidentyfikowanie mechanizmów mogących osłabiać dobrodziejstwo daru troski. Przedmiotem zainteresowania uczyniono sytuację (...) *niepodejmowania czynności ratowniczych, a więc zaniechania ich czy wręcz odstąpienia od ich podjęcia* (s. 185). Refleksyjność druhow w tej sytuacji pozostaje przejawem epistemologicznego realizmu moralnego, u podstaw których leżą zauważone wzorce zachowań

osłabiających dar pomocy. Ich przekonania wskazują na to, iż to zarówno strach pozostaje znaczącą siłą uniemożliwiającą udzielenie pomocy, jak i brak określonych kompetencji. Interesująco poprowadzona została analiza odnosząca się do wartościowania przekonań, dążeń czy potrzeb. Moralna wrażliwość na potrzeby czy krzywdę innych jest wyraźnie zakorzeniona w systemie wartości strażaków OSP. W trakcie badań oszacowano, jak kształtuje się wrażliwość aksjologiczna respondentów na wybrane wartości (pytanie D.1, s. 362). Określono ich wagi, jak i dokonano pogłębionych analiz redukując je do trzech wymiarów (konstruktów) latentnych: (1) konsens moralny; (2) codzienną obyczajowość oraz (3) wartości postmaterialistyczne. Następnie wymiary te przeanalizowano za pomocą regresji logistycznej, zestawiając je z wyodrębnionymi wiązkami zmiennych. Wymiary konsensusu moralnego najbardziej rezonują z wiązką zmiennych wyłaniających komponenty integracji społecznej, następnie z orientacją prospołeczną, a najmniej z wiązką zmiennych społeczno-demograficznych.

Rozważania na temat misji społecznej jako procesu mediującego pomiędzy strukturą a podmiotowym sprawstwem, to, biorąc pod uwagę istotę służby w OSP, ważny fragment rozważań Habilitantki. W literaturze przedmiotu misja społeczna traktowana jest najczęściej jako wielowymiarowy konstrukt mogący istotnie wpływać na zaangażowanie podmiotów w wykonywanie danego zawodu czy profesji. Wyrażać może poświęcenie na rzecz innych, jak i pełnioną na ich rzecz posługę. Przeszło połowa badanych druhów w stopniu wysokim odczuwa misję społeczną - dokładnie 53,1%, a kolejne 31,9% odczuwa ją ze średnim nasileniem (s. 199). Poczucie spełniania misji społecznej pozostaje nośnikiem wzajemności oferowanej w darze innym. Regresja wieloraka zastosowana przez dr M. Stochmal celem poszukiwania interesujących zależności pomiędzy poczuciem misji społecznej (zmienna niezależna), objaśnionej za pomocą 22 zmiennych załączonych w tabeli 25, a wieloma zmiennymi niezależnymi (objaśniającymi) załączonymi w pytaniach całego narzędzia badawczego, okazała się być od stromy metodologicznej dobrym rozstrzygnięciem. Tak np. „uczestnictwo w obrzędach religijnych” (E.6.F) wykazało pozytywny wpływ na poczucie misji społecznej, podobnie jak „wykazywanie empatii w stosunku do ludzi”, „udzielanie znajomym wsparcia w trudnych sytuacjach” czy „popieranie petycji dotyczących spraw obywatelskich”. Niemniej wśród tych wyników plasują się siły przyczynowe obniżające wagę misji społecznej, np. posiadanie dzieci, stosunki z najbliższymi w rodzinie, małżeństwo, stan bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania czy sytuacja finansowa rodziny.

Struktura postaw wobec służby pełnionej w szeregach OSP również zasługuje na uwagę. Konstrukcja mechanizmów poznawczych oceniających służbę respondentów w szeregach OSP ma charakter „względnej zgody” do postaw wobec pełnionej służby (tabela 26, s. 203). Twierdzenia te dotyczyły się takich kwestii, jak „moja służba zasługuje na szacunek”, „moja służba w szczególności przyczynia się do wzrostu dobra społeczności” czy „poświęcam swoje życie prywatne na rzecz służby”. Testowane konstrukty wyrażają pewną szczególną refleksyjność odbioru pełnionej służby w danym kontekście społecznym. Odczuwany szacunek ze strony innych czy potrzeba, iż „ludzie naprawdę potrzebują mnie i mojej służby” utwierdza ich w zaangażowaniu w tożsamość strażacką, nawet w obliczu pojawiających się trudności czy wyzwań. Wspomniane konstrukty odnoszone do konkretnej sytuacji społecznej w jakiej się strażacy znajdują dość dobrze wiążą się z konsensusem moralnym, poczuciem misji, odczuwanymi pozytywnymi odczuciami, wartościami wyrażającymi codzienną obyczajowość, z wartościami postmaterialistycznymi, z jakością życia, postawami wobec interesów innych, płcią, religijnością, miejscem zamieszkania czy kondycją ekonomiczną.

Niezwykle interesujące poznawczo są wyniki zaprezentowane w kontekście werbalizowanych postaw na skali altruizmu, kompromisu i egoizmu. Każdy podmiot społeczny niejaki „balansuje” pomiędzy własnymi troskami, wynikającymi w pobudek egoistycznych, a postawami altruistycznymi naznaczonymi pobudkami altruistycznymi. Na przecięciu tych skrajnych postaw osiągnąć można kompromis. Na pierwszym miejscu druhowie stawiają wartości kompromisowe (40,0%), następnie altruistyczne (31,8%) i na końcu egoistyczne [16,0% (pozostałe 12,3 % wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”). Porządkowanie tych postaw na skali częstotliwości wskazań: najpierw kompromisowe, następnie altruistyczne, a na końcu egoistyczne, ukazuje wzorzec możliwego postępowania strażaków wobec innych w sytuacjach konfliktowych. W monografii jej Autorka wyróżniła faktory tego rodzaju wzorców, m.in. wskazała, iż egoizm z wiekiem niejako wygasza się, nie ma również miejsca w dużych rodzinach, natomiast wzmacniany może być przez trudną sytuację rodzinną bądź ekonomiczną (s. 208). Nieoczekiwane sytuacje mogą przerastać możliwości uczestników interakcji, natomiast oczekiwania stanowią wyraz niechęci wobec ryzyka w interakcjach z innymi. Stąd też ujawnianie oczekiwań związanych ze świadczeniem dobra, związanych z pełnieniem służby przez druhow OSP wydaje się być istotne dla prowadzonych analiz.

Badani strażacy oczekują przede wszystkim tego, iż osoby, które doświadczyły pomocy w akcjach ratowniczych będą zadowolone, ale oczekują również doświadczenia pozytywnych

sankcji wewnętrznych: radości z pełnionej służby, satysfakcji, wzbogacenia wiedzy itp. (tabela 30, s. 211).

W rozważaniach na temat służby w OSP nie można pominąć problemu zaufania społecznego, które odgrywa tutaj istotną rolę i które Habilitantka plasuje w obszarze wyznaczników integracji społecznej. W badaniach ukazano większościową nieufność druhów OSP do uogólnionego innego, sięgająca aż 64,8% w stosunku do zaufania, jakie jest udziałem zaledwie 14,8% badanych. Wynik ten generalnie nie dziwi. Wielu badaczy społecznych ukazuje, iż polskie społeczeństwo charakteryzuje się niskim poziomem zaufania, zwłaszcza zaufania społecznego. Niemniej brak tego zaufania nie wpływa negatywnie na relacyjność, jaką badani podejmują w służbie pożarniczej. Kultura nieufności pozostaje naturalnym zjawiskiem przesycającym relacje społeczne. Możliwe, iż aktywują się tutaj określone mechanizmy psychologiczne i pewne osądy czy przewidywania odnoszone do realnej sytuacji generującej zaufanie. Co ciekawe, postawy nieufności korespondują z nieufnością wobec innych, natomiast zaufanie łączy się z postawami egoistycznymi i altruistycznymi (rysunek 9, s. 216).

Szkoda, że Habilitantka nie podjęła się głębszej próby wyinterpretowania tego związku, tym bardziej, że w dalszej części swoich analiz podejmuje problem emocji (m.in. zarządzania emocjami) jako bazy dla wystąpienia i przebiegu interakcji społecznych (relacyjności). Habilitantka wskazuje przede wszystkim na to, iż badani przez nią strażacy w relacjach z innymi doświadczają przede wszystkim pozytywnych emocji, zaś odczuwanie negatywnych emocji (zdecydowanie rzadziej) wynika również z doświadczeń związanych ze służbą pożarniczą. W przypadku wystąpienia danego zagrożenia strażacy są często świadkami zachowań wyrażających agresję, krytykę, rozczarowanie, złość czy lęk i strach. Pozytywne i negatywne emocje wzbogacają komunikację również w sytuacjach kryzysowych. Jak wynika z analiz doświadczanie pozytywnych bądź negatywnych emocji ze strony innych przekłada się jednak na wytworzone sieci wsparcia społecznego (rysunek 221). Im bardziej rozległe są sieci wsparcia społecznego, tym udział emocji pozytywnych budujących te sieci wzrasta. Z pewnością w budowaniu tych sieci wsparcia określoną rolę pełni też deklarowany przez strażaków wysoki i rosnący poziom uczestnictwa w obrzędach religijnych i hojność przekazywania datków na cele religijne. W celu ukazania relacyjności uzyskiwanego wsparcia społecznego dokonano analiz sieciowych, odnoszących się do wsparcia oferowanego strażakom przez osoby z ich sieci społecznych (rysunek 12, s. 229). Największe wsparcie dają respondentom współmałżonkowie/partnerzy, współpracownicy oraz rodzeństwo. Na kolejnych

miejscach uplasowali się przyjaciele, dzieci, wnuki i przełożeni, inne osoby, krewni, sąsiedzi i znajomi.

Bardzo istotny obszar prowadzonych przez Habilitantkę analiz dotyczył wielowymiarowości podmiotowości sprawczej strażaków, do której Autorka pracy zaliczyła cztery takie wymiary: sprawstwo podmiotowe na rzecz dobra wspólnego, sprawstwo podmiotowe zaangażowania obywatelskiego oraz wyrażające troskę o demokrację, sprawstwo podmiotowe wyrażające dar siebie i sprawstwo podmiotowe wyrażające dar rzeczy. Analiza została poprowadzona w sposób czytelny zaś niektóre ustalenia są interesujące z poznawczego punktu widzenia. Tak np. predykatory kategorialne statusu społecznego nie są istotnym nośnikiem sprawstwa na rzecz dobra wspólnego i innych rodzajów rozpatrywanego sprawstwa. **Zauważono, iż generalnie sprawstwo na rzecz innych silniej zakotwicza się w podmiotowości respondentów poprzez m.in. szeroko rozumianą integrację społeczną (w tym religijność) choć na rozpatrywane rodzaje sprawstwa nieznaczny wpływ ma też dobrobyt i dobrostan respondentów czy ich zaangażowanie obywatelskie.** Rozbudowane analizy i interpretacje statystyczne zebranego materiału kończą rozważania odnoszące się do mikroskopowych sił lokujących się w ontologii ludzkiego sprawstwa na rzecz innych. Tę część analizy uznać należy za bardzo ważną w tej monografii, co w sposób przekonujący obrazuje rysunek 14 (s. 317). Co ważne, wyniki badań statystycznych są mocno powiązane z wynikami analiz o charakterze jakościowym.

Wnioski końcowe rozprawy odnoszą się do najważniejszych ustaleń wynikających z prowadzonych analiz statystycznych, osadzonych w przyjętym zapleczu teoretycznym krytycznego realizmu. Habilitantka potwierdzając przyjętą hipotezę abdukcyjną stwierdza, że dar troski członków OSP na rzecz bezpieczeństwa publicznego wyraża się w formie czterech zasadniczych postaciach: w postaci troski jako rzeczywistego zaangażowania siebie, zaopiekowania się wyrażonego wsparciem finansowym/rzeczowym, dbałości o dobro wspólnoty i osobistego zatroszczenia się o innych, wynikającego z uważności. **Jednak to, co jest bardzo interesujące w treści tych wniosków, to zidentyfikowanie licznych paradoksów występujących w procesie uruchamiania sprawstwa podmiotowego: paradoks strachu, paradoks zaufania, paradoks ryzyka, paradoks daru dopełniającego ofiarności strażaków, paradoks wzajemności.** Habilitantka podkreśla również, że jej badania prowadzone były nie tylko w szerokim kontekście społecznym i kulturowym, ale również w perspektywie Bhaskarowskich mechanizmów generatywnych i Archeriańskich mocy sprawczych.

Ogólne podsumowanie oceny monografii

Należy stwierdzić, że mimo drobnych usterek metodologicznych (odnoszących się do sposobu potraktowania rozmowy z bliskimi jako techniki badawczej, a przecież każda technika oparta na interakcji-badacz-badany jest rozmową) i językowych recenzowana monografia jest, w mojej opinii, bardzo cennym opracowaniem naukowym, i to pod kilkoma względami. Habilitantka w bardzo kompetentny sposób wykorzystwała trafnie dobrane, choć czasem pełniące tylko funkcję uzupełniającą, perspektywy i podejścia teoretyczne oraz wynikające z nich pojęcia do interpretacji bardzo przecież różnicowanych materiałów empirycznych. Co więcej, można z całym przekonaniem stwierdzić, iż Habilitantka z udanym rezultatem dowiodła nie tylko biegłości warsztatowej i badawczej ale i wyczulenia na niebezpieczeństwo tworzenia nieuzasadnionych metodologicznie artefaktów.

Habilitantka w sposób wystarczająco szczegółowy a zarazem przejrzysty odsłania skomplikowaną kuchnię metodologiczną prowadzącą do ostatecznego przyjęcia do dalszych analiz wyników pochodzących z przeprowadzonych badań zarówno o charakterze ilościowym jak i jakościowym. Można tylko zauważyć, iż chyba zbyt ostrożnie dr M. Stochmal wchodzi w proces interpretacji uzyskanych danych, co powoduje, że tekst monografii staje się miejscami zbyt „nasycony” danymi i trudny w odbiorze, biorąc zwłaszcza pod uwagę fakt, iż ramy teoretyczne monografii wymagały od Autorki wielu zabiegów operacjonalizacyjnych.

Podsumowanie całego dorobku publikacyjnego

Podsumowując ocenę dorobku publikacyjnego dr M. Stochmal należy stwierdzić, że jej zainteresowania naukowe cechuje wyraźna spójność, podobnie jak i stosowana metodologia. Bazuje ona przede wszystkim na zaawansowanych metodach i technikach badań ilościowych, zarówno w procesie prowadzenia badań empirycznych jak i opracowywania uzyskanych danych. Zróżnicowanie badanych zbiorowości, autorefleksyjność badacza, kontekstualizowanie prowadzonych interpretacji to właściwości, które prowadzone przez Habilitantkę badania czynią bardzo wiarygodnymi, dowodząc zarazem dobrego opanowania warsztatu badawczego.

Udział w życiu naukowym i w projektach badawczych

Jak pisze Habilitantka w autoreferacie, jej rozwój naukowy zapoczątkowany w 2013 roku zaowocował współpracą realizowaną z wieloma krajowymi, jak i zagranicznymi ośrodkami naukowymi. Wśród krajowych ośrodków akademickich współpraca ta prowadzona była z Wyższą Szkołą Policji w Szczytnie, Wydziałem Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. To co warto podkreślić to fakt, iż dr M. Stochmal kilkakrotnie była współorganizatorem Ogólnopolskiego Forum Ratownictwa w Inowrocławiu wspieranego przez Zakład Socjologii Grup Dyspozycyjnych Uniwersytetu Wrocławskiego IS UW. w którym

była zatrudniona. Za interesującą uznała Habilitantka również współpracę naukową z Uniwersytetem Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach w zakresie udziału w wydarzeniach z zakresu szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Wśród zagranicznych instytucji naukowych podejmujących problematykę badawczą znajdującą się w obszarze zainteresowań Habilitantki z którymi dr M. Stochmal nieprzerwanie współpracowała przez wiele lat wymienić należy Akadémię ozbrojonych sił gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš oraz Akadémię Policajného zboru v Bratislave. Przy czym należy zaakcentować, że uczestnictwo Habilitantki w pozakonkursowych projektach badawczych, których konceptualizacja wymagała nie tylko pracy zespołowej czy wyobraźni socjologicznej, ale również umiejętności poruszania się w świecie społecznym zróżnicowanych grup dyspozycyjnych, stanowiło z pewnością ważną szkołę jej samoświadomości badawczej.

Dr Małgorzata Stochmal uczestniczyła też w dwóch projektach finansowanych w **drodze konkursu**, gdzie (w przypadku pierwszego konkursu _2014) **pełniła rolę koordynatora współpracy ponadnarodowej** (Program Operacyjny Kapitał Ludzki, IV), w przypadku drugiego (2022-2023) **funkcję szkoleniowca** (POWR.03.05.00-00ZR45/18) a w latach 2020-2021 była członkiem zespołu badawczego **Instytutu Badań Interdyscyplinarnych dotyczących problematyki COVID-19**. Dr M. Stochmal ma na swoim koncie również **osiągnięcie w pracy zespołów eksperckich**. Jak wynika z materiałów zawartych w wykazie osiągnięć naukowych Habilitantka w 2021 r. została powołana przez Marszałka Województwa Dolnośląskiego na eksperta zaangażowanego w bardzo ważne prace na rzecz **aktualizacji „Polityki Wspierania Bezpieczeństwa W Województwie Dolnośląskim**.

Przechodząc do oceny aktywności naukowej Habilitantki w postaci wygłaszanych referatów na krajowych lub międzynarodowych konferencjach naukowych należy zwrócić uwagę na to, iż poza wysoką a zarazem wartościową aktywnością publikacyjną Habilitantkę charakteryzuje bardzo rozległa aktywność związana z czynnym udziałem w konferencjach i seminariach naukowych- krajowych (w tym międzynarodowych) i zagranicznych: ogółem udział w 34 takich konferencjach, w których kilka wystąpień miało charakter wieloautorski.

Jednak to, co zasługuje na szczególne podkreślenie i wyróżnienie to funkcja członka w bardzo wielu komitetach naukowych i organizacyjnych konferencji krajowych i międzynarodowych (26 takich aktywności), co stworzyło naturalną okazję do wejścia w środowisko naukowe– krajowe i międzynarodowe, podejmujące tematykę badawczą zbliżoną do tej, w obrębie której porusza się Habilitantka. Świadczy choćby o tym członkostwo i ważne funkcje pełnione przez Habilitantkę w międzynarodowych i krajowych

organizacjach i towarzystwach naukowych: od 2013 r. członek Polskiego Towarzystwa Socjologicznego; od 2019 r. członek *European Research Group on Military and Society*; w latach 2019/2022 sekretarz **Sekcji Socjologicznych Problemów Bezpieczeństwa Narodowego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego**; od 2022 r. członek *International Association for Critical Realism*; od 2022 r. **przewodnicząca Sekcji Socjologicznych Problemów Bezpieczeństwa Narodowego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego**; od 2023 r. członek *International Sociological Association*. Należy również odnotować staż naukowy Habilitantki w ramach projektu: *Kształcenie wysoko wykwalifikowanych specjalistów dla sfery publicznej w wymiarze transeuropejskim*, odbyty w *Akadémie ozbrojonych sil gen. M. R. Štefánika Liptovský Mikuláš* na Słowacji.

Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę

Dr Małgorzata Stochmal jest nie tylko pracownikiem naukowym, ale również nauczycielem akademickim z ogromnym doświadczeniem dydaktycznym i organizacyjnym, również w zakresie kształcenia doktorantów. Ma zarówno doświadczenie w prowadzeniu seminarium licencjackiego (wypromowała 38 licencjatów) i magisterskiego (wypromowała 22 magistrów) jak i w recenzowaniu prac dyplomowych (113 recenzji prac licencjackich i 68 recenzji prac magisterskich). **Habilitantka pełniła też funkcję promotora pomocniczego w dwóch obronionych doktoratach zaś obecnie pełni tę funkcję w jednym przewodzie będącym w toku. Ogólna ocena tych osiągnięć jest bardzo pozytywna.**

Przede wszystkim należy podkreślić, iż po otwarciu nowego kierunku studiów na UWr: „socjologia grup dyspozycyjnych”, Habilitantka prowadziła na nim wiele przedmiotów (wykładów, ćwiczeń czy warsztatów terenowych) bardzo często przekraczając obowiązujące pensum. Zajęcia dydaktyczne prowadzone były przez Habilitantkę nie tylko w Instytucie Socjologii ale i w Instytucie Politologii czy Psychologii UWr. Szczegółowy wykaz tych przedmiotów (ponad 20) zawarty w autoreferacie oraz ich hasła tytułowe świadczą o tym, iż z pewnością Habilitantka włożyła bardzo dużo pracy również w przygotowanie zajęć wykraczających poza typowe zajęcia kursowe, w dodatku prowadzone w kilku obszarach tematycznych: w obszarze socjologicznym, zarządzania i marketingu, w obszarze informatycznym oraz w obszarze badawczym poprzez realizację ze studentami warsztatów terenowych. Warto zauważyć, iż tak szeroki repertuar tematyczny zajęć dydaktycznych realizowanych przez dr M. Stochmal jest możliwy również dzięki temu, iż jest ona nie tylko absolwentką studiów w zakresie zarządzania ale ma na swym koncie wiele ukończonych kursów i szkoleń m.in. z obszaru informatyczno-statystycznego.

Muszę przyznać, że rzadko miałam okazję recenzować dorobek habilitanta, w którym dydaktyka i prace organizacyjne na rzecz dydaktyki zajmowałyby tak wiele miejsca jak w przypadku dr M. Stochmal.

Nie tylko bowiem prowadzenie tak zróżnicowanych co do treści zajęć jest wyróżniającą cechą aktywności dydaktycznej Habilitantki, ale również pełnienie przez nią wiele funkcji organizacyjnych (8) z dydaktyką związanych. Warto wymienić m.in.: funkcję wicedyrektora ds. dydaktycznych w Instytucie Socjologii na Wydziale Nauk Społecznych UWr (2013-2015) czy funkcję Członka Wydziałowej Komisji ds. Jakości Kształcenia (w latach 2013-2017).

Habilitantka posiada również wiele ważnych certyfikatów i uprawnień; ukończyła też wiele kursów i szkoleń w zakresie zaawansowanych metod analizy danych, wykorzystywanych zarówno w tzw. podejściu eksploracyjnym, jak i confirmacyjnym (zagadnienia redukcji i klasyfikacji danych, poszukiwanie wzorców i ukrytych wymiarów oraz badanie i modelowanie bardziej złożonych powiązań i współzależności). Kompetencje analityczne i interpretacyjne zdobyte w ramach tych szkoleń i kursów z pewnością pozwoliły Habilitantce na swobodne poruszanie się w strukturze zaawansowanych statystyk wykorzystanych nie tylko na użytek opiniowanej monografii ale i na użytek wielu innych opracowań naukowych znajdujących się w Jej dorobku. Zaangażowanie w pracę dydaktyczną Habilitantki zostało dostrzeżone i docenione. W 2013 r. i 2014 r. wyróżniona została m.in. zespołową nagrodą rektorską za osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne. W 2019 r. otrzymała też Medal Pamiątkowy Uniwersytetu Wrocławskiego z okazji organizacji XXX Jubileuszowej Konferencji Grup Dyspozycyjnych.

Analiza dorobku badawczego i publikacyjnego oraz innych form aktywności naukowej (np. treści wystąpień konferencyjnych dr M. Stochmal) pozwala stwierdzić, iż rozwój refleksji teoretycznej i doświadczeń badawczych Habilitantki szedł w parze z rozwojem warsztatu metodologicznego i poszukiwaniem właściwego podejścia do prowadzonych przez siebie badań w obszarze socjologii bezpieczeństwa i socjologii grup dyspozycyjnych. Zwłaszcza takich kontekstów teoretycznych i metodologicznych, które umożliwią wypracowanie i zaproponowanie nowego paradygmatu w badaniu grup dyspozycyjnych (w tym przypadku ochotniczej straży pożarnej), bazującego na założeniach krytycznego realizmu, co należy uznać za **istotny wkład w sensie teoretycznym, metodologicznym i badawczym w rozwój nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne. Analiza i interpretacja wyników badań dotyczących relacyjnej mocy darów troski i ofiarności druhów ochotniczych straży pożarnych uplasowana w perspektywie krytycznego realizmu i ontologii społecznej została zdaniem**

recenzentki poprowadzona w sposób nowatorski, wnoszący nowe treści do socjologii i istotny wkład w jej rozwój.

Konkluzja

Do pozytywnej oceny oryginalnego, ważnego dorobku naukowo-badawczego Habilitantki, jej osiągnięć publikacyjnych, szerokiego uczestnictwa w życiu naukowym (czynne uczestnictwo w rozlicznych, ważnych konferencjach i seminariach naukowych) czy też w organizowaniu współpracy naukowej (konferencji, zazwyczaj cyklicznych i o statusie konferencji międzynarodowych) należałoby dołączyć również bardzo pozytywną ocenę osiągnięć dydaktycznych (m.in. promotorstwo pomocnicze) i popularyzatorskich. Tym samym, kierując się kryteriami o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021r. poz. 478 z późn. zm.) **wnoszę o dopuszczenie dr Małgorzaty Stochmal do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.**

Danuta Walczak-Duraj